КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЮРИДИЧНИХ ПРЕЗУМПЦІЙ

КОТУХА Олександр Степанович - кандидат юридичних наук, заступник декана юридичного факультету Львівської комерційної академії

УДК 347.946

В статье проведена классификация презумпций, которая является способом познания исследуемого правового явления и логическим процессом отнесения презумпции к определенному виду за соответствующим основанием, и осуществлен научный сравнительный анализ отдельных видов юридических презумпций.

Ключові слова: презумпція, класифікація, правова та фактична презумпція, пряма презумпція, непряма презумпція, матеріальна та процесуальна презумпція, спростовна та неспростовна презумпція, припущення.

Постановка проблеми

Класифікація презумпцій має не лише теоретичне значення, а дає можливість відповідно до різних потреб та завдань правового регулювання використовувати різні види презумпцій. Володіння знаннями про види презумпцій дозволяє особам, що займаються правотворчою діяльністю, обирати той вид презумпцій, що забезпечить найефективніше застосування правової норми. Необхідність у застосуванні презумпцій виникає завжди у тих випадках, коли неможливо обійтись звичайними засобами юридичної техніки. З огляду на це, класифікація презумпцій є надзвичайно важливою. Чим більше застосовано критеріїв класифікації, тим повнішим буде уявлення про презумпції, що дасть можливість дати повну наукову характеристику їх окремим різновидам.

Стан дослідження

Одним з перших відомих досліджень презумпцій були – праці Д. Меєра „О юридических вымыслах и предположениях, о скрытых и притворных действиях" 1854 року, І. Оршанського „О законных предположениях и их значении" 1874 року, Г.Ф. Дормідонтова „Классификация явлений юридического быта, относимых к случаям применения фикций" 1895 року.

У період радянського та пострадянського права питаннями характеристики презумпцій та їх класифікації займались В.К. Бабаєв, М.С. Строгович, К.С. Юдельсон, С.В. Курильов, М. Гурвіч, А.Д. Керімов, Е.Б. Тарбагаєва, Н.А. Нікіташина, А.В. Федотов та ін.

Мета статті

Класифікація того чи іншого правового явища, в тому числі і презумпцій, дозволяє розкрити їх найголовніші сутнісні ознаки, більш глибоко дослідити їхню природу та функціональне призначення, всесторонньо охарактеризувати їх різновиди.

Виклад основного матеріалу

Розбіжність наукових поглядів на визначення презумпції сприяло появі різних варіантів їх класифікації. У науковій літературі триває суперечка щодо класифікації правових презумпцій, що ґрунтуються на різних засадах.

На нашу думку, найбільш змістовно важливими є класифікації презумпцій за такими критеріями:

Правові та фактичні презумпції. Серед існуючих класифікацій найбільш цікавою, і, разом з тим, однією із найбільш спірних, є класифікація правових презумпцій за фактом правового закріплення. За цією ознакою правові презумпції поділяються на фактичні й правові. Потреба більш детально дослідити подану класифікацію презумпцій у нашій роботі зумовлена тим, що іноді фактичні презумпції помилково ототожнюються з непрямими. Це і є наслідком неправильного розуміння критеріїв класифікації, адже поділ презумпцій на правові й фактичні здійснюється за критерієм факту їх правового закріплення, а поділ презумпцій на прямі й непрямі відбувається за критерієм форми (способу) вираження (закріплення) презумпцій у нормах права.

Фактичні презумпції найбільш докладно досліджені в дореволюційній літературі. Д. І. Меєр, називає фактичні презумпції «загальними» або «загальнолюдськими» і вказує, що вони ґрунтуються на «хитких припущеннях, що не дозволяють внести їх у зміст закону» [1, с. 52 53].

Наявність таких презумпцій визнається практично усіма вченими, але по-різному вирішується питання щодо їх впливу на зміст правовідносин. Такі вчені, як Г. Ф. Дормідонтов, Д. Меєр, А. Ф. Клейнман, В. К. Бабаєв, вважають, що фактичні презумпції є об'єктивно діючими і їх необхідно враховувати у розробці, закріпленні і реалізації правових норм.

Загалом, фактична презумпція ґрунтується на загальнолюдських знаннях і досвіді, відповідає законам логіки. Вона є частиною уявлення людини про світ, тому не можна нехтувати її впливом на правовідносини [2, с. 159]. Зазвичай, використання фактичних презумпцій у реалізації правовідносин не має імперативного характеру, оскільки вони не відображаються у правових нормах.

У працях деяких вчених-юристів існує думка, що фактичні презумпції «ні про що не говорять» і є навіть шкідливими [3, с. 185].

На наш погляд, така оцінка фактичних презумпцій є необґрунтованою. Хоча, фактичні презумпції не закріплені в нормах права та, відповідно, не породжують юридичних наслідків, проте вони все ж мають правове значення.

По-перше, ряд природних припущень знаходить своє закріплення в нормах права, перетворюючись у презумпції. Наприклад, презумпція розумності виникла з фактичного припущення про те, що кожен діє за вказівкою розуму.

По-друге, фактичні припущення використовуються законодавцем як підстава, мотив створення нових правових норм. Наприклад, нормі, що встановлює вік настання юридичної відповідальності, передує фактичне припущення про нерозуміння особою своїх дій до досягнення нею відповідного віку.

По-третє, правозастосовча діяльність завжди використовує фактичні припущення як особливий логічний прийом. Суд, розглядаючи спір, завжди керується фактичним припущенням про те, що дія вчинена особою свідомо, в нормальному стані. Мовчання в цивільному процесі трактується як фактичне припущення згоди («мовчання знак згоди»), воно не встановлене процесуальним законодавством, але широко відоме і часто використовується судом [4, с. 27 28]. Такі фактичні припущення можна брати під сумнів і спростовувати, однак суд, застосовує їх для вирішення конкретної справи. У рішенні судів фактичні презумпції безпосередньо не закріплені, що також вказує на їх фактичну природу.

Отже, фактичні припущення – це такі припущення, які ні прямо, ні опосередковано не закріплені в нормах права, що використовуються у правотворчій діяльності для встановлення правових норм, а у правозастосовній діяльності – як логічний прийом мислення при формуванні власного переконання.

Під правовими презумпціями розуміють презумпційні припущення, правила, що встановлені нормою права та безпосередньо або опосередковано відображені у ній.

Оскільки фактичні презумпції хоча і використовуються у правозастосовній діяльності, але як самостійний вид презумпцій не наділені необхідними юридичними властивостями, і тому називаються неправовими, то закріплені прямо чи опосередковано у

нормах права презумпційні припущення слід називати правовими презумпціями. Серед останніх за способом їх вираження слід розрізняти два види:

1) презумпції, що прямо зафіксовані в нормах права;

2) презумпції, що опосередковано (непрямо) закріплені в нормах права.

Безперечно, розподіл презумпцій за таким критерієм є актуальним, адже він дозволяє пояснити деякі спірні моменти, обґрунтувати необхідність більш широкої прямої вказівки на презумпцію в законі.

Другим видом правових презумпцій за фактом їхнього правового закріплення є правові (законні, юридичні) презумпції. Правовими (законними) презумпціями називаються припущення, що прямо або побічно закріплені в нормах права і тому мають юридичне значення [5, с. 44].

Поділ презумпцій на фактичні й правові є необхідним, тому що дозволяє виділити серед них ті, що підлягають обов'язковому застосуванню при реалізації та захисті правовідносин, і ті, котрі впливають на правові відносини через їх існування в суспільній свідомості. Ми вважаємо, що називати фактичні презумпції правовими презумпціями некоректно, тому що вони не мають повного комплексу ознак, властивих таким презумпціям (пряме або непряме закріплення в нормах права, обов'язковість дії, здатність породжувати правові наслідки). Таким чином, класифікація презумпцій за фактом їхнього закріплення відображає загальні аспекти існування презумпцій і не є класифікацією власне правових презумпцій.

Аналізуючи викладене, можна зробити наступний висновок.

Якщо у нормах права безпосередньо закріплене презумпційне узагальнення (припущення) або факти, що є підставою для його застосування, а також умови його спростування, то можна стверджувати, що така презумпція прямо санкціонована нормою права. Такою, наприклад, може вважатися презумпція вини заподіювача шкоди. У ч. 1, ч. 2 ст. 1166 Цивільного кодексу України зазначено наступне: «Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоду, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини» [6]. Таким чином, при безпосередній вказівці на презумпцію, звичайно, використовується застереження «якщо не буде доведене протилежне».

У той же час про непряме закріплення презумпційного припущення, на нашу думку, можна говорити лише в тих випадках, коли воно стало обґрунтуванням встановлення правової заборони або «випливає із змісту права».

Практичне значення поділу на види, на нашу думку, полягає в тому, що знання їх різноманітності дозволяє законодавцеві в залежності від проблем правового регулювання, які необхідно вирішити, свідомо обирати той чи інший спосіб закріплення презумпцій, досягаючи більш ефективної дії норм права, підвищення його якості, економії законодавчого матеріалу.

Матеріальні (матеріально-правові) та процесуальні презумпції.

Лише на перший погляд можна стверджувати, що класифікація презумпцій на матеріальні та процесуальні є досить простою й не передбачає жодних проблем. Зокрема, якщо презумпційна норма закріплена у нормах матеріально-правового акту, то це матеріальна презумпція, а якщо в процесуально-правовому акті – процесуальна.

Однак в пошуках основоположного критерію для поділу презумпцій на матеріальні та процесуальні у правовій науці застосовуються різні підходи.

Щодо матеріально-правових презумпцій в науці існує два основних підходи. Прихильники першого, в тому числі і В. А. Ойгензіхт, вважають, що до матеріально-правових презумпцій належать презумпції, закріплені в нормах матеріального права [7, с. 28 31]. Прихильники другого підходу вважають, що не має значення те, в яких нормах (матеріальних чи процесуальних) закріплена презумпція головне, щоб вона дозволяла вирішити цивільно-правовий спір по суті.

Щодо визначення процесуальних презумпцій у науці також сформувались різні підходи.

Прихильники першого підходу не виділяють процесуальну презумпцію як окреме правове явище, категорію, а розуміють процесуальну презумпцію як певну процесуальну властивість матеріально-правової презумпції, що чітко проявляється при здійсненні правосуддя. Як процесуальну властивість презумпції виділяють її здатність впливати на предмет доказування, розподіл обов'язку доказування, звільняти сторону від доказування [8, с. 50].

Інший підхід щодо процесуальних презумпцій ґрунтується на тому, що до них належать лише ті презумпції, котрі закріплені в нормах процесуального права. Основним і загальновизнаним представником такого підходу є визначний вчений В. К. Бабаєв. Поділ презумпцій на матеріальні (матеріально-правові) та процесуальні базується на основних підставах розмежування галузей права на матеріальні та процесуальні, з врахуванням службової ролі презумпцій. Якщо норма права є «первинним регулятором» суспільних відносин та містить правило, що є підставою для вирішення справи по суті, то ця норма є нормою матеріального права. Якщо ж вона регулює порядок застосування норм матеріального права, то це – норма процесуальна [9, с. 54]. Аналізуючи презумпцію невинуватості, В. К. Бабаєв не відносить її до матеріальних чи процесуальних, а вказує, що вона має і процесуальне, і матеріальне значення [9, с. 55]. В межах цієї класифікації у матеріально-правових презумпцій проглядається здатність поєднувати матеріально-правові та процесуальні властивості.

Про здатність презумпцій бути «процесуальним відображенням її матеріально-правової дії» найбільш аргументовано висловлювався С. С. Алексєєв. Він говорить не про матеріальні та процесуальні презумпції, а про одну презумпцію, що має і процесуальний (є підставою для розподілу обов'язків по доказуванню) і матеріальний зміст (є підставою для настання визначених матеріальних наслідків) [10, с. 51 52].

В. А. Ойгензіхт вважає, що матеріальні і процесуальні презумпції є різними аспектами однієї правової норми. Однак, визначаючи практичне значення розподілу презумпцій на матеріальні і процесуальні, він вказує на те, що процесуальна презумпція стосується лише судді та учасників справи, а матеріальна презумпція може стосуватися невизначеного кола осіб [7, с. 56]. Звісно, з такими висновками можна погодитися лише за умови, що під матеріальними та процесуальними презумпціями розуміють не дві різні, а єдину норму-презумпцію, яка виконує різні функції у правозастосуванні.

Основне призначення процесуальних презумпцій полягає у тому, що вони виступають інструментом, що забезпечує дотримання встановленої процедури розгляду судових справ для винесення органом правосуддя справедливого, законного та обґрунтованого рішення. До процесуальних презумпцій належать: презумпція неупередженості судді, презумпція процесуальної дієздатності, презумпція істинності судового рішення тощо.

Правові презумпції знаходять втілення як у нормах матеріальних, так і у нормах процесуальних галузей права. Закріплена в нормах тієї чи іншої галузі правова презумпція виконує властиві їй функції, тобто сприяє встановленню певних правовідносин (наприклад, презумпція наявності права власності у власника майна або презумпція вини у цивільному праві). Вона також може впливати на процес вирішення спірних ситуацій (наприклад, презумпція необ'єктивності судді, слідчого, прокурора, особи, яка провадить дізнання, секретаря судового засідання, перекладача, експерта, що підлягають відводу, у кримінальному, адміністративному, цивільному та господарському процесі). Оскільки базою для вирішення справ у судах є норми матеріального права, що визначають правові відносини конфліктуючих сторін, то матеріально-правові презумпції мають значення для самого процесу.

Розглянувши матеріально-правові і процесуальні презумпції, можна зробити висновок про те, що такий розподіл цілком виправданий і поєднується із системою та функціями права. Разом з тим, правові презумпції цих двох видів перебувають у тісній

взаємодії і мають велике значення для врегулювання правовідносин.

У даному контексті можна спробувати сформулювати визначення даних понять.

Матеріально-правова презумпція – це регламентоване нормами матеріального права припущення про наявність (відсутність) юридично значимого факту, що обумовлює існування матеріальних і появу процесуальних правовідносин, забезпечує конкретизацію, вказує на правове значення окремих обставин справи та настання юридичних наслідків.

Практичне значення цієї презумпції в тому, що, розуміючи її як підставу, мотив, яким керується законодавець, при встановленні тієї або іншої норми права можна пізнати ширший її зміст, призначення, а також забезпечити правильне її застосування.

Щодо процесуальних-правових презумпцій, на нашу думку, – це регламентоване нормами процесуального закону припущення про існування факту, що зумовлює виникнення, зміну або припинення процесуальних правовідносин.

До таких належить презумпційне припущення необ'єктивності учасників процесу – при наявності підстав для їхнього відводу (ст. 20 Цивільного процесуального кодексу України).

Незаперечні (неспростовні) та спростовні презумпції. На думку деяких теоретиків права, юридична презумпція – це «законодавчо закріплене правило, що припускає наявність або відсутність фактів до подання доказів протилежного (спростовна презумпція) або заборони їх спростування (незаперечна презумпція)» [11, с. 347].

Поряд з презумпціями, що допускають спростування істинності вироку, невинуватості, презумпції вини заподіювача шкоди, існують й незаперечні презумпції – знання закону, істинності діючого нормативного акта, нерозуміння малолітнім небезпеки вчиненого злочину.

Поділ правових презумпції на умовні або спростовні і презумпції безумовні або незаперечні бере свій початок ще у праві Стародавнього Риму. У цей час, як відомо, багато формальних доказів ґрунтувались на незаперечних презумпціях. Абсолютні презумпції за своєю суттю вважалися імперативними нормами закону і були обов'язковими для судді лише за відсутності спростовуючого доказу.

У науковій літературі, присвяченій проблемам презумпцій, класифікація презумпцій на спростовні та неспростовні зустрічається найчастіше. Проте щодо такої класифікації завжди виникає найбільше суперечок.

На думку М. С. Кельмана та О. Г. Мурашина, правові презумпції поділяються на:

а) презумпції, що не можуть бути спростовані – це закріплені в законі припущення про наявність або відсутність певних фактів, які не підлягають сумнівам, а тому не потребують доказу (наприклад, презумпція неділездатності неповнолітнього);

б) презумпції, що можуть бути спростовані – це закріплені в законі припущення про наявність або відсутність певних фактів, які мають юридичне значення до того часу, поки відповідно до встановленої процедури не буде встановлене інше (презумпція невинності) [12, с. 320].

А. Ф. Клейнман у радянському праві виділяв спростовні, незаперечні і фактичні презумпції [13, с. 69]. Під спростовною презумпцією він розуміє припущення про існування факту, що може спростовуватись законом. Під фактичною презумпцією – припущення, що застосовує суд за своїм внутрішнім переконанням, виводячи висновок з одних фактів про існування інших відповідно до обставин справи. У цьому випадку мова йде про припущення як розумову (логічну) діяльність суду, різновидом якого можуть бути припущення про існування юридичного факту, здійснені після вивчення усіх обставин справи. Незаперечна презумпція, на думку А. Ф. Клейнмана, формується з припущення про існування визначеного факту, встановленого законом, що забороняє спростовувати факт, що презюмується [13, с. 70].

К. С. Юдельсон, навпаки, висловив думку, що радянське право не знає незаперечних презумпцій, оскільки такі презумпції не узгоджуються з принципом об'єктивної істини. Будь-яка презумпція може бути спростована, тому що зацікавлені особи ма-

ють можливість довести, що у певному конкретному випадку припущення не справдилося [14, с. 267].

Спростовність як істотна ознака правової презумпції означає, що законодавець допускає можливість доказування того, що стосовно конкретного факту правове припущення не діє, а тому наявність цього факту не призводить до настання юридичних наслідків (які настають за загальним правилом). Спростування правових презумпцій у жодному випадку не можна ототожнювати зі спростуванням правильності судження, що охоплюється презумпцією. Спростування презумпції необхідно розуміти в аспекті спростування можливості її застосування до певного конкретного випадку.

У цивільному праві спростовною є презумпція правомірності правочину. Так, зокрема, відповідно до ст. 204 Цивільного кодексу України, правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним [6]. Таким чином, правомірність правочину у цьому випадку може бути спростована у судовому порядку.

На нашу думку, спростовна презумпція – це правове припущення про ймовірне існування факту, що призводить до настання юридичних наслідків, якщо не буде обґрунтована невідповідність загальної закономірності зв'язку між наявним і передбачуваним. Логічно вона виражена у формі стверджувального судження, а у праві в альтернативності застосування положень закону.

У нормах процесуальних кодексів закріплена така властивість законної сили судових рішень, як неспростовність (ч. 2 ст. 223 Цивільного процесуального кодексу України). Властивість неспростовності судового рішення, що закріплена положеннями процесуальних норм, ніщо інше як одна зі спроб прояву незаперечних презумпцій у праві. Наукові погляди щодо ототожнення законної сили судового рішення та презумпції мають свою давню історію. Відомий юрист Ч. Беккарія ще в XVIII столітті цілеспрямовано відстоював істинність судового рішення, продовжуючи багатовікову традицію римської юриспруденції з її правилом: «Res judicata pro vetitate habetur» – судове рішення приймається за істину [15, с. 84].

Неспростовність – це специфічна риса правових презумпцій, які є їх окремим різновидом, закріпленим у праві.

Прихильники цієї точки зору стверджують: «Особливістю правових презумпцій є те, що на основі деяких з них можна робити не лише ймовірні висновки, але й такі, що не підлягають спростуванню» [16, с. 237]. Зазначені презумпції визначаються як правила, що вважаються істинними і спростуванню не підлягають. Їх сутність у тому, що кожна з них виражає те, що в ній стверджується, на усі випадки життя, незважаючи на те, що серед випадків, які нею узагальнюються, обов'язково є ті, що свідомо не відповідають її твердженню.

Дійсно, незаперечна презумпція особлива тим, що навіть при обґрунтованому непоширенні висновку, що презюмується, на конкретний зв'язок наявного факту з передбачуваним, правове припущення буде вважатися діючим, оскільки інше не передбачено законом. При цьому, на нашу думку, неспростовність належить не до суті презумпції, а до порядку та форми її правозастосування.

Неспростовність правових презумпційних припущень є своєрідним вираженням волі законодавця в імперативних нормах та використовується для чіткої регламентації положень і позиції творця закону у сфері правового регулювання.

На нашу думку, визначення презумпції цього виду буде звучати так: незаперечна презумпція – це правове припущення про існування факту, безперечно визнане законом достовірним, що не допускає винятків і призводить до настання юридичних наслідків.

Незаперечні презумпції, на нашу думку, обумовлюють більш чітку регламентацію норм закону, у яких вони виражені, сприяючи їх правильному застосуванню. Використання незаперечних презумпцій доцільне лише тоді, коли випадки невідповідності презумпційного узагальнення конкретного фактичного взаємозв'язку явищ і фактів зустрічаються дуже рідко, у порівнянні з усіма іншими явищами, фактами, які є основою узагальнення.

Практичне значення класифікації понять за цією підставою полягає в тому, що вона дозволяє нам стверджувати наступне: спростовність і неспростовність правових презумпцій має юридичне значення та належить не до їх сутності, а відображає порядок застосування їх у конкретному випадку, у конкретній справі.

Презумпції загальноправові, галузеві, міжгалузеві. Досліджуючи розподіл презумпцій на види за сферою дії, можна зауважити, що насправді презумпційні припущення можуть поширюватися на всі галузі, на кілька галузей або на одну конкретну галузь права.

Розглядаючи загальноправові презумпції, В. К. Бабаєв справедливо зазначає, що вони «діють у всіх без винятку галузях права». До загальноправових вчений відносить презумпції добросовісності, істинності державного правового акту, знання закону, до міжгалузевих – презумпцію вини, до галузевих – презумпцію батьківства [9, с. 59].

Щодо загальноправових, а точніше, загальногалузевих презумпцій, то вони за своїм змістом відображають загальні правові принципи, і, відповідно, ними у своїй діяльності повинні керуватися не лише судді, але й особи, які провадять слідство, прокурори, адвокати, а також законодавці, що творять нові закони, і навіть пересічні громадяни.

Загальногалузевими є правові презумпції: знання закону, правдивості (істинності) судового акту (рішення суду), добросовісності громадянина, істинності діючого закону, норм права.

Загальногалузеві презумпції виконують роль правових принципів, тому необхідним є їх пряме закріплення в законі.

Презумпційні припущення, що діють тільки у певній галузі права, є галузевими презумпціями. Їх дія обмежується однією галуззю права, тобто певною групою якісно-однорідних суспільних відносин. Вони призначені для врегулювання вузького кола питань, що виникають у цій групі суспільних відносин. До них можна віднести презумпцію, закріплену в Сімейному Кодексі України, що містить припущення про те, що реєстрація шлюбу в органах запису актів цивільного стану є безперечним доказом шлюбу, а також презумпцію батьківства, презумпцію рівності часток при розділі загального майна чоловіка і жінки. У податковому праві закріплена галузева презумпція про те, що власність (майно) приносить дохід. У кримінальному праві таким є презумпційне припущення про підвищення суспільної небезпеки злочину у випадку його вчинення організованою групою осіб, за попередньою змовою чи відкрито (ст. 185 186, Кримінального кодексу України) [17].

Вузька сфера дії таких презумпцій обумовлена специфікою кожної галузі права, у якій вони застосовуються.

Міжгалузеві презумпції часто не виділяються авторами як самостійний вид, незважаючи на розподіл їх на галузеві та загальногалузеві.

На нашу думку, міжгалузева презумпція – це припущення про існування фактів, засноване на однотипних закономірностях зв'язку між подібними передбачуваними і наявними фактами, закріплене в нормах різних галузей права, що тягне виникнення універсальних, однорідних юридичних наслідків. Як приклад, можна навести презумпцію вини заподіювача шкоди, яка закріплена і діє у цивільному та трудовому законодавстві. До цієї групи презумпцій можна також віднести:

- презумпцію осудності, закріплену у ст. 19 Кримінального Кодексу України [17];
- презумпційне припущення про те, що особа, яка вчинила правопорушення у зв'язку зі своєю службовою діяльністю чи посадою, знову вчинить аналогічний злочин (проступок), якщо не буде позбавлена можливості займати ту ж посаду або займатися тією же діяльністю (ст. 364 365 Кримінального кодексу України) [17].

Поділ правових презумпцій на загальноправові, галузевій та міжгалузеві є необхідним та природним, оскільки відповідає внутрішній сутності і побудові права та сприяє розмежуванню і систематизації різних груп правових відносин.

Висновки

Проведена чітка класифікація презумпцій має не лише теоретичне, але й вагоме практичне значення. Володіння знаннями

АНОТАЦІЯ

У статті проведено класифікацію презумпцій, яка є способом пізнання досліджуваного правового явища і логічним процесом віднесення презумпції до певного виду за відповідною підставою, та здійснено науковий порівняльний аналіз окремих видів юридичних презумпцій.

SUMMARY

Classification of presumption, which is the method of cognition of the probed legal phenomenon and logical process of taking of presumption to the certain kind after the proper foundation, is conducted in the article, and the scientific comparative analysis of separate types of legal presumption is carried out.

про види презумпцій дозволяє безпомилково визначати той вид презумпцій, який забезпечить найефективніше застосування правової норми у галузевому правовому регулюванні.

Наведена у праці наукова класифікація та характеристика окремих видів презумпцій, перш за все сприяє усвідомленню того, що презумпція є складною правовою категорією, багатоаспектним явищем, яке, існуючи у праві, потребує подальших глибоких наукових досліджень та чіткого правового регулювання.

Література

1. Мейер Д. И. О юридических вымыслах и предположениях, о скрытых и притворных действиях / Д. И. Мейер. – Казань, 1854. – 127 с.

2. Тарбагаева Е. Б. Природа законных презумпций в гражданском процессе / Е. Б. Тарбагаева // Правосубъектность по гражданскому и хозяйственному праву. – Л. : ЛГУ, 1983. – С. 159-165.

3. Строгович М. С. Учение о материальной истине в уголовном процессе / М. С. Строгович. – М. : АН СССР, 1947. – 276 с.

4. Зайцев И., Афанасьев С. Бесспорные обстоятельства в гражданских делах / И. Зайцев, С. Афанасьев // Российская юстиция, 1998. – № 3. – С. 26–28.

5. Федотов А. В. Использование оценочных презумпций в процессе доказывания / А. В. Федотов // Журнал российского права. – 2002. – № 5. – С. 87–96.

6. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44.

7. Ойгензихт В. А. Презумпции в советском гражданском праве / В. А. Ойгензихт. – Душанбе : Изд–во «Ирфон», 1976. – 190 с.

8. Каминская В. И. Учение о правовых презумпциях в уголовном процессе / В. И. Каминская; отв. ред. Н. Н. Полянский; Академия наук СССР. Институт права. – М. ; Л. : Изд–во АН СССР, 1948. – 131 с.

9. Бабаев В. К. Презумпции в советском праве : учеб. пособ. / Бабаев В. К. // Горьков. высш. школа МВД СССР. – Горький, 1974. – 124 с

10. Алексеев С. О составе гражданского правонарушения / С. Алексеев // Известия вузов : сер. Правоведение. – 1958. – № 1.– С. 47–53.

11. Теория доказательств в советском уголовном процессе / [ред. коллегия Н. В. Жогин (отв. ред.) и др.] / [изд 2–е, испр. и доп.]. – М. : Юридическая литература, 1973. – 736 с.

12. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права : Підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К.: Кондор, 2006. – 477 с.

13. Клейнман А. Ф. Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе / А. Ф. Клейнман. – М. : Изд–во АН СССР, 1950. – 340 с.

14. Юдельсон К. С. Проблема доказывания в советском гражданском процессе / К. С. Юдельсон. – М : Госюриздат, 1951. – 295 с.

15. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / [Сост. и предисл. В. С. Овчинского]. – М. : ИНФРА–М. 2004. – 184 с.

16. Горский Г. Ф., Кокорев Л. Д., Элькинд П. С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе / Г. Ф. Горский, Л. Д. Кокорев, П. С. Элькинд. – Воронеж, 1978 – 343 с.

17. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26 (зі змінами та доповненнями).